

Vítězslav Nezval: Az éjszaka költeményei

(Magyar Helikon, Budapest 1966. Válogatta és az utószót írta Dobossy László.)

A Magyar Helikon nevű reprezentatív magyar kiadó aránylag rövid időn belül már a második Nezval-publikációt bocsátotta ki. Bibliofil kiadásban — bőrbbe kötve — először Nezval ABC-je jelent meg. Nemrég *Az éjszaka költeményei* címmel gazdag válogatást adott ki a költő verseiből.

A válogatás Nezval 18 kötetéből 85 költeményt tartalmaz, tizenkét jelentős mai magyar költő és műfordító tolmácsolásában, Hincz Gyula finomrajzú fametszeteivel.

A válogatás koncepcióját Dobossy László dolgozta ki — s ez bizony nem kis munka volt. Igyekezett a lehető leghűbb, legtartósabb és legteljesebb képet nyújtani a modern cseh költészet óriásáról — Vítězslav Nezvalról. Ha fontolóra vesszük, hogy Nezval életműve mintegy 40 verseskötetből áll, prózájáról és színpadi műveiről nem is beszélve, s terjedelmével talán csak Jaroslav Vrchlický művéhez hasonlítható, akkor megértjük, hogy a hozzáállásnak is igazán „válogatónak“ kell lennie.

Érthető — és közismert —, hogy ez a terjedelmes, változatos, izgalmasan korszerű életmű sok kísérletezést, sok előzetes vázlatot kívánt, s ezek egy része felfedezés, míg a többi kudarc, vagy torzó.

Dobossy, Nezval életének és műveinek intim ismerője, tudós érzékenységgel nyúlt a válogatáshoz, úgy, hogy nem vétett Nezval mindig és mindenhol felbukkanó élményének: a szerelemnek és az életnek káprázata ellen. Igyekezett kiemelni Nezval lírájának kétféle forrását — az áradó képzeletű álomvilágot, s ugyanakkor a morva paraszt robusztus, vitális, férfias világszemléletét is.

A kötetek és versek megválasztása éppen ebből a szempontból következetes.

Nezval a legnagyobb intim-lírai költők egyike a modern költészetben, és az is marad. Nagysága őszinteségében rejlik. Soha se szégyellte, és sohase takargatta szerelmeit, szenvedélyeit (volt belőlük elég). Nezval a cseh és az egyetemes modern költészetnek azok közé a ritka jelenségei közé tartozik, akiket egyformán gyönyörködtettek és ihlettek a szülőföld ősi, elemi, robusztus természeti szépségei, másrészt az ódon városok és szép nők kifinomult bájai. Sem életében, sem művészetében nem ismert korlátokat. Csordultig tele volt vággyal egyre újabb, egyre teljesebb élmények után. De azért arra is képes volt, hogy türelmesen, fáradhatatlanul, újra meg újra védelmezze az élet és az emberi érzések ősi és mindig új titkait.

Egyetlen tanulságos példát hozok fel erre: viszonyát Prágához, ahhoz a városhoz, amelyet minden részletében szeretni tudott. Megénekelte a népi Prágát, a vásárok Prágáját, a fényes múltú Prágát, éppúgy, mint a veszélybe került várost.

Tipikus, hogy Nezval művészerzékenységébe és látásmódjába minduntalan beleszólt festőtemperamentuma. Renszánsz szellem volt, aki meg tudta látni és ragadni az izgató — vizuális, szóképi, irracionális — részleteket, de arra is képes volt, hogy a dolgok, a kapcsolatok és a lét egyetemes lényegét megörökítse. — „Eszménye az egyszerűség volt, amely lénye mélyén élt, s amelyre egész életében törekedett“ — mondja róla barátja, Vilém Závada, a költő.

A magyar Nezval-kötet átgondolt munka eredménye. Időrendben követik egymást a szemelvények ezekből a kötetekből: *Híd, Pantomim, Kis rózsakert, Sírjeliratok* (a megjelenés éve 1926!), *Az éjszaka költeményei, Üveg-körgallér, Menettérti jegy, Istenhozzád s kendő, A nő többesszámban, Prága az eső ujjával, Ötvenkét keserű ballada, Száz szonett a megmentőnek, A várostól öt percnyire, Abszolút sírásó, Remény-*

anya, A nagy óra, Szárnyak, Búzavirágok és városok.

Amint látjuk, a Dobossy-konceptió tapintatosan megkerülte azokat a köteteket és verseket, amelyek a személyi kultusz éveiben születtek, s amelyek mind eszmei mind művészi szempontból mélyen Nezval lehetőségei alatt maradtak. A magyar válogatás fegyelmezetten egy séges abban a törekvésében, hogy Nezvalnak — az embernek és a költőnek — két arcát mutassa be: egyrészt életörömét, másrészt szorongásait az ember, a haza, az emberiség útja fölött; ezért nem érezzük elég kifejezőnek a válogatás címét, amely Nezval bonyolult egyéniségének csupán egyik mozzanatát jelképezi. Úgy hisszük, hogy a koncepciónak, amely maradéktalanul kimeríti Nezval költői és emberi lényegét — a robbanó optimizmust, melyet még a pusztulástól való olykori rettegés sem fojt el — inkább megfelelő volna egy hitelesebb, nezvalibb változat: *Bázně denního světla a měsíčního svítu (A napfény és a hold költeményei)*.

Nem kétséges, hogy a magyar válogatás szerzője hasonló problémákkal küzdött, mint néhány évvel azelőtt cseh partnere, Ladislav Fikar, s hogy vele együtt ő is kijelenthetné: „...je tak těžko vybrat mušle z moře; které dát přednost před jinou a jak je uspořádat, aby zazářily každá svůj vlastním světlem a aby složily celistvý obraz.“ (Vítězslav Nezval: *Bázně, Československý spisovatel*, 1960.)

A magyar válogatás igyekszik egyértelműen és következetesen átmenteni és megeleveníteni Nezvalt, a kísérletező és modernista lírikust olyan műfordítók tolmácsolásában, mint **Eörsi**, Garai, Illyés, Károlyi, Lator, Molnár, Orbán, Rákos, Tornai, Végh, Weöres, Zádor. Értethető ezért, hogy a válogatás Nezval szürrealista korszakának minden jelentős versét felöleli, a *Költészettan*, *A csodálatos varázsló*, *Az akrobata*, *Edison*, *Az idő — jel*, *A téboly lázadása*, *Remény* stb. című verseket. — Igen célzatos a válogatás a *Prága az eső ujjával* című kötetből, amely szuggesztív eszközökkel vezeti végig a magyar olvasót Prága ódon zengugain egész a külvárosi mutatványosokig. Nem csupán a környezet kontrasztjai váltogatják itt egymást, hanem a zengő, szenvedélyes szeretet hangjai is a háború előestéjén Prága

jövőjét féltő, meghatón visszafojtott aggodalommal.

Gondosan válogatták meg a költőket és műfordítókat is, akik erre az igényes és bizonyára izgató feladatra vállalkoztak. A Nezval-kötetben nincsenek csikorgó disszonanciák, ami kétségtelenül Bojtár Endre nyersfordításának is érdeme. Talán legérzékenyebben, úgy is mondhatnánk, „legnezvalibban“ a *Cso-dálatos varázsló* versei hatnak Garai Gábor, Illyés Gyula, Weöres Sándor, Orbán Ottó, Molnár és **Eörsi** átköltésében.

Végül nem lehet nem említenünk Dobossy László utószavát. Nem csupán a cseh költő kísérő, informatív értékelése ez az esszé, hanem rövid, művészi portré is; a szerző itt a Nezval-életmű különleges helyzetét, tónusát és háttérét elemzi, amely kezdettől fogva olyan „izgatón“ ékelődött be a hagyományosan „didaktikus“ cseh költészetbe. (Dobossy azonban helyesen idéz néhány jelentős kivételt is, mint például K. H. Máchát.) Bár első verseire nem a forradalmi hang jellemző, már ezekben is megnyilvánult Nezval izgató, forradalmi szelleme. „Az induló költő ugyanis éppoly őszinte forradalmár volt, mint a proletáriródatmal hirdető nemzedéktársak, az ő versét azonban hátártalanul áthatotta a lírai képzelet ereje, a spontán képalkotás áradó bősége, mely az egyszerű, mindennapi jelenségek megidézését a belső melódia melegével fonta körül. S meglepő volt a természetes, helyenként szinte népdalszerű hang, mellyel e fiatal költő új, szélesebb dimenzióban jelentette meg az emberi sorsot, a modern ember viszonyát a világhoz, a szerelemhez, a művészethez, a forradalomhoz...”

Dobossy kellő figyelmet szentel a Nezval-költészet különleges helyzetének, amelyet a cseh költészetben elfoglalt, de közben azt a többletet is értékelte, amit Nezval a modern európai művészetbe hozott. Említi, hogy már 1924 tavaszán, fél évvel André Breton előtt, Teige és Nezval kibocsátotta Prágában a *Manifest poetizmut* „...amely mindekelőt arra tett jelentős kísérletet, hogy összhangot teremtsen a szocialista világnézet s ennek filozófiai alapvetése, a marxizmus, valamint a művészeti alkotó munka új vívmányai között... a nezvali poetista program szerint az embert és életét a maguk teljességében kell kifejezni; erre csak a művészet, s különösképp a költészet hivatott...”

feltárni azt is, ami racionális, s azt is, ami irracionális...” — mondja frappánsan Dobossy. Nem mulasztotta el azonban hangsúlyozni, hogy Nezeval nemcsak „programszerző”, hanem elsősorban „alkotó művész, új víziók teremtője” volt.

Tanulságos komparatista kiruccanása is a magyar avantgard történetébe. Dobossy következtetései cáfolhatatlanok és meggyőzőek a magyar és a cseh avantgard eltérő létfeltételeinek és társadalmi helyzetének értékelésekor.

Jaroslava Paštaková

Keresztúry Dezső:

„S mi vagyok én...”

Annyi ünneplésben és féltreértésben alig-alig volt még része klasszikus költőnek, mint Arany Jánosnak. A szobrát szinte már életében kifaragták, kötelező olvasmánnyá tették a verseit, s mégis pár esztendővel ezelőtt az érettségi tételek közül is majdnem kifejejtették. Óriás volta sohasem volt vitás; de egyidejűleg is a legellenkezőbb dolgokban látták a jelentőségét. Egyszerre látták benne a „magyar nép józan bölcsességének” a megtestesítőjét, s az első nagy dekadens költőt; tudták a személytelen epikai ábrázolás mesterének és a legszubjektívabb magyar lírikusnak. A renyheség és megszokás szinte a legutóbbi időkig a nyugalom jegyesének vélte, a költészet Deák Ferencének.

Nagy epikusnak, a józan bölcsesség képviselőjének az iskola látta s a régebbi irodalomtudományi munkák — még Riedl szép Arany-könyvében is a harmónikus, józan, deáki magyarként élt —; nyugtalanak, fájdalmasnak, modern lírikusnak a költők látták leginkább, a Nyugat korában Babits, Kosztolányi és Tóth Árpád, a maiak közül Juhász Ferenc. Arany életútjának teljes megrágására legújabbán Keresztúry Dezső vállalkozott.

Keresztúry Dezső könyve — *S mi vagyok én...* címmel jelent meg a Szépirodalmi Könyvkiadó kaidásában — Arany János születésének 150. évfordulóján. Szébb zászlóhajtás még nem volt ünnepi évfordulón. Keresztúry Dezső Arany János életének első negyven esztendejét

idézi; az irodalomtörténész és az esszé eszközeivel tudományos pontossággal és művészettel. Könyve kimagasodik a könyvtáryi szakirodalomból. Hogy az irodalomtörténetnek milyen lehetőségei vannak, hogy a szaktudomány miként emelkedhet művészetté is, s telhet meg az irodalmi étellel: arra a Keresztúry könyve a legbeszédesebb példa.

Író és tárgy szerencsésen találkozott. Keresztúry Dezsőnek, a tudósnak Arany az első nagy szerelme. Harminc esztendővel ezelőtt írta róla az első könyvét, azzal a céllal, hogy egyensúlyt teremtsen az „eszményítés és megelevenítés erőjátékában”, megrajzolja az egyéniség és a mű változásait, s a változások belső összefüggéseit. A régi kép azóta sokat gazdagodott és színesedett, újabb gondolatokkal s évtizedes kutatások eredményeivel.

A most megjelent könyv csak első része a több kötetre tervezett Arany-monográfiának, de már ebben a kötetben, amely — mint jeleztük — Arany első negyven esztendejét, a lassú „habozva tájékozódó, ki-kitörő és visszavisszahulló felkészülés három évtizedét, s az első alkotókorszak tíz esztendejét idézi — már benne van Arany egyénisége teljesen és életművének vázlata is. Keresztúry Dezső ugyanis minden részmozzanatot az egész életműbe ágyazottan szemlél, megmutatja az egységbe foglaló kötőerőket, az egész pályán végigvonuló motívumokat, magatartásnak és szerepnek, hajlamnak és céltudatnak összhangját, amely a Toldi költőjének munkásságát táplálta, majd az összhang fölbomlását, a szabadságharc leverése utáni esztendőkből; a líra születését, a nyelv és szerkesztés lehetőségeit feszegető, próbálgató kísérletező kedvet, a költői felfogás alakulását, a történelem közbeszólásait; a környezetet, a magyarság roppant dilemmáit, a népiség és nemzetiség kérdéseit, világirodalmi összefüggésekre állítva, s még arra is van ideje és ereje, hogy Arany János segédjegyzői ügyeiről és arcképeiről is szóljon, a Barabás megfestette, húsos, érzékenységre és komoly teherbírára valló kezeiről. A szűkebb környezethez az egész hazai világ kapcsolódik, az irodalomhoz a művelődéstörténet és a politikai történelem; Arany élete és művei kapcsán az egész XIX. század megelevenedik. Ezernyi szálat sző egybe Keresztúry Dezső, mintha ez volna a világ